

ЧАШНИ САДА АЗ НИГОҶИ ИЛМИ БИОЛОГИЯ

Тачлили чашнҳои гуногуни фарҳангӣ аҳамияти калони тарбиявӣ, иқтисодӣ ва ғани гардонидани бойгариӣ мамлакатро дошта, дар вақт ва шаклҳои гуногун гузаронида мешаванд.

Чашни Сада яке аз чунин чашнҳои миллии тоҷикон мебошад, ки аз аввали моҳи январ то аввали моҳи март давом мекунад. Мумкин, ки давраи ин чоробинӣ, қариб сад рӯзро дар бар гирад, бинобар ин, чунин номгузорӣ карда шудааст. Ин чоробинӣ ба хотири он қайд карда мешавад, ки давраи аввали моҳи январ ин саршавии ғайолияти деҳқонон, махсусан боғпарварон, шинонидани дарахтон, буридани шоҳу навдаҳои осебёфта (касали, навдаҳои беҳосил, суст икишофёфта) шаклдорорӣ, муллоим намудани беҳи дарахтон, яҳобмонӣ ва коркарди дигари агротехникии байни қаторҳо оғоз мешавад. Дар ин марҳилаи вақт давраи ниҳолшинони оғоз мегардад. Чунки дар ин давра ҳаво нисбатан сард мешавад ва дарахтон дар ҳолати оромии биологӣ қарор мегиранд (гӯё ки онҳо хобанд). Барои ҳамин ин беҳтарин давраи қандан, шинонидан ва ба шакл даровардани дарахтон ба ҳисоб меравад. Канда шинонидан ва буридани шоҳу навдаҳои беҳосил, осебёфта ба ғайолияти дарахтон зарари ҷисмонӣ намерасонад. Қой осебёфтаи решаи дарахти қандашуда ва шоҳу навдаи буридашуда дар муддати кӯтоҳтарини сармои зимистон (кам будани касалиҳои занбуруғӣ, вирусӣ ва бактериологӣ) ба зудӣ бартараф мегарданд. Дар ин вақт қисми зери замини дарахтон низ дар ҳолати оромии нисбӣ қарор мегиранд, бинобар ин қанда шинонидани онҳо ба ҳолати физиологии онҳо таъсир намерасонад. Ба ғайр аз ин мӯякрешаҳои дарахтони (решаҳои чаббанда) дар ин давра шинонидашуда то давраи гармшавии замин ба ғайолияти даромада барвақтар барои бештар чаббидани обу намакҳои минералӣ омода мегарданд. Ҷамаи ин аломатҳои биологии дарахтонро деҳқонони мо аз рӯи таҷрибаҳои гузаштагонашон хело дақиқ ба ҳисоб гирифта онро ҳамчун чашни Сада, саршавии қандан, шинонидан ва шакл даровардани дарахтон меҳисобанд. Таҷрибаи бойи деҳқононро ба инобат гирифта, дар шакли иди фарҳангии Сада, ҳамчун чашни деҳқонон аз замони қадим онро қайд менамояд. Натиҷаҳои гузаронидани ин амалҳо дар вақту замони худ ба ҳосилокии дарахтони мевадиханда оварда мерасонад.

Шароити обу ҳаво, таркиби хок, кам будани намнокӣ, маҳдудияти боришот дар фаслҳои гуногуни сол, баланд будани ҳарорат дар фасли тобистон, релефи ноҳамворӣ, гуногуни кӯҳсор мардуми моро дар тӯли ҳазорсола водор намуд, ки бештар ба парвариши боғҳои мевадиханда машғул шаванд. Аз ҳамин сабаб дар баъзе мавзӯҳо ба парвариши боғҳои зардолу, себ, чормағзу тут, гелосу ноку нашпотӣ, анору анҷир, дар мавзӯҳои дигар ба кишти ғалладонагиҳо, аз қабилӣ гандум, нахӯд, наск, мошу шолӣ, зағиру пахта, дар мазеҳои дигар бошад ба парвариши чорводорӣ машғул мешаванд.

Дар замони Истиқлолият ба парвариши навҳои гуногуни дарахтони мевадихандаи таҳҷой, сол ба сол беҳтар гардонидани сифати онҳо, зиёд намудани масоҳати он, ки ин раванд ҳоло низ давом дорад. Ҷамаи ин диққати

меҳмонони хориҷӣ ва сайёҳонро афзун гардондааст, аз ҳамин лиҳоз миқдори онҳо сол аз сол зиёд гашта истодаад.

Марҳилаи дуюми гузаронидани чашни фарҳанги иди Наврӯз мебошад, ки ин ба давраи бедоршавии табиат, баландшавии ҳарорати ҳаво, таркиби хок, гузаронидани кишту кори ғалладонагӣ, неш задани дони киштшуда мебошад. Бинобар ин, давраи навбатии кори деҳқонон –кишти ғалладонагиҳо, баъди 21 март ба давраи баробаршавии шабу рӯз рост меояд, ки инро низ деҳқонони тоҷик ботантана ва хушнудии зиёд мегузаронанд. Ин ид аз тарафи Юнеско пазируфта шудааст.

Чамъбасти сол ба гузарондани иди Меҳргон дар фасли тирамоҳ- аввали моҳи октябр анҷом меёбад, ки дар он намоиши ҳосили чамъовари кардашуда пешкаши умум мешавад. Деҳқони тоҷик дар ин чашн ҳосили соли равнро чамоварӣ намуда, онро ба маърази эҳтиҷмандон мегузорад, ки онҳоро дар мавзӯҳои гуногуни ватанамон парвариш намудаанд.

Ин се марҳилаи - оғоз, кишту қор ва анҷоми чамоварии ҳосили ба даст омадаро деҳқони тоҷик бо марҳилаҳои гуногун фарҳанги хеле бо шукӯҳ қайд менамояд. Кишоварзони асил нишон медиҳанд, ки чигунагии ҳосили соли равон аз ду марҳилаи чашни аввалии вақт (Сада ва Наврӯз) вобастагӣ дорад ва онро бояд дар ҳамин давраҳои вақту замон гузаронид, ки ҳар яки он нозукиҳои махсуси биологии худро дорад, дар мавриди риоя накардани он ҳосили дилхоҳро наметавонем ба даст овард.

Бинобар гузаронидани чунин чашнҳои фарҳангӣ ҳамавақт дар бозору дӯконони Ватанамон тамоми маҳсулоти ниёзи мардум аз ғалладонагиҳо то тамоми намудҳои мевагӣ мавҷуд мебошад, ки ҳамаи ин натиҷаи меҳнати ҳалолӣ деҳқон ва сиёсати хирадмандонаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад.

Сафарбек Раҳимов,
доктори илмҳои биология,
профессори ДМТ